

Om bruk och missbruk av experiment

Experimentera mera! uppmanar Anders Björklund i en ledare i *Ekonomisk Debatt* för ett par år sedan (nr 1, 2003). I allt väsentligt håller jag med honom. Det finns en uppsjö av områden där väldesignade och policyrelevanta experiment skulle generera ovärderlig kunskap.

Men experiment är inte problemfria. Ett möjligt problem är att resultaten bara är internt valida, vilket betyder att de i strikt mening bara gäller för den åtgärd och den population som faktiskt undersöks. Min uppfattning är att detta är ett mindre problem förutsatt att åtgärden som undersöks skulle kunna implementeras i praktiken och populationen som undersöks är representativ för dem som kan komma ifråga för åtgärden.

I Sverige finns bara ett fåtal exempel där en politikförändring har föregåtts av en utvärdering av en försöks- eller experimentverksamhet. Därför var det med viss förvåning som jag noterade att regeringen och dess stödpartier avser att bedriva försöksverksamhet med arbetstidsförkortning. Försöket ska ledas av Arbetslivsinstitutet. Av direktiven framgår att ett urval av individer i offentlig sektor ska ges möjlighet att reducera sin arbetstid med 25 procent med *oförändrad månadslön*. Avsikten är att undersöka effekterna av arbetstidsförkortningen på individernas hälsa. Till försöket ska man *välja ut verksamheter där mätbara effekter kan förväntas*. 100 miljoner är avsatta för försöket som ska pågå under två år.

Vad kan man då lära sig från denna försöksverksamhet? Det enkla svaret är väldigt lite. På goda grunder kan man hävda att vi i princip vet det kvalitativa svaret. Jag skulle bli ytterligt förvånad om hälsan försämrades om man går ner i arbetstid till bibehållen månadslön. Men kan det då inte vara intressant att få veta något om storleksordningen? Hur stor är effekten av arbetstidsförkortningar på hälsan? Tyvärr kommer resultaten från försöken att säga ytterst lite om denna fråga. Det finns två skäl till detta. För det första är åtgärden inte policyrelevant. En arbetstidsförkortning till oförändrad månadslön är helt enkelt inte en åtgärd som kommer att implementeras i praktiken. Riksdagen kan förvisso välja att lagstifta om arbetstidsförkortning, men den kontrollerar inte vilken lön som betalas ut. Lika ogenomtänkt är valet av verksamheter som kommer ifråga för försöket. Hur ska vi kunna generalisera resultaten till en vidare population om man väljer ut verksamheter där vi förväntar oss att hitta några effekter?

Tyvärr är jag benägen att tro att detta försök blir ett stort och dyrbart slag i luften. Betänk att till exempel Vetenskapsrådet delar ut 66 miljoner till humaniora och samhällsvetenskap under 2005. Totalkostnaden för försöket

LEDARE

är alltså större än Vetenskapsrådets hela normala stöd till humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning!

Jag tror att den främsta lärdom vi kan dra av detta försök är att oegentänkta experiment inte är ett substitut för god forskning. Det borde vara självklart att det är oberoende forskare – snarare än politiker – som ska utforma en försöksverksamhet. Först då kan vi realisera hela den potential till ny kunskap som experiment erbjuder.

Peter Fredriksson